

Egeresi Zoltán: A koronavírus-járvány Törökországban: válságból válságba¹

Vezetői összefoglaló

- Törökország a preventív intézkedések ellenére nem tudta elkerülni a járványt,
- Az első koronavírusos fertőzés bejelentése (március 11.) óta a betegek száma átlépte a hatvan ezret, s a halottaké megközelítette az 1300 főt,
- A járvány epicentruma Isztambul, a megbetegedések kb. 60 százaléka a 16 milliós metropoliszban történt,
- A kormány fokozatosan vezette be a korlátozó intézkedéseket, noha az olaszországihoz hasonló drákói szigorításokra még nem került sor, s a 20 év alatti, illetve 65 év fölötti népességet leszámítva alapvetően önéntes karanténra kérte a lakosságot,
- A lakosság tudatosságának növelése, a tömegrendezvények betiltása, és a városok közötti közlekedés minimalizálása jelenti a terjedés megakadályozásának alapját,
- A kormány nagy hangsúlyt fektet a gazdaság megóvására, azonban az eleve gyenge gazdasági helyzetben lévő országban szűk a mozgástere, s jelentős recesszió várható,
- Részben ez is indokolja, hogy igyekeznek a munkaképes korú lakosságot a munkaerőpiacon tartani,
- A kialakult helyzetben a menekültek helyzete rosszabb lesz, hiszen többségük illegálisan dolgozik, így annyi segítségre sem számíthatnak, mint a török állampolgárok.

A nemzetközi sajtó március elején még Törökország Szíria Idlib tartományában zajló offenzívájáról, illetve az Európai Unióval 2016-ban kötött egyezségének de facto felmondásától volt hangos. Pár nap alatt azonban ezek a kérdések lekerültek a napirendről, nemcsak Európában, hanem Törökországban is, s átadták helyüket az új típusú koronavírus-járványról (COVID-19) szóló híradásoknak.

A járvány március 11-én érte el Törökországot. Azóta a megbetegedések száma drasztikus növekedés mellett, egy hónap alatt (április 13-ig) elérte a 61 049 főt, miközben 1 296 ember veszítette életét,² amivel a (menekültekkel együtt) 87 milliós Törökország a járványban a tizenkettedik legtöbb emberérettel adózó országgá vált. Jelen elemzés arra tesz kísérletet, hogy megvizsgálja, hogy a török vezetés milyen intézkedéseket tett eddig a járvány visszaszorítására, illetve terjedésének megakadályozására.

A járványügyi helyzet Törökországban

Az egészségügyi miniszter, Fahrettin Koca március 11-én tett bejelentést az első fertőzöttről. A számok az utóbbi hetekben dinamikusabban növekedtek, pedig februárban és március legelején még úgy tűnt, a szomszédjaihoz képest az ország megmenekülhet a járványtól, hiszen viszonylag korán, február 1-jén leállította a kínai járatokat, s miután Irán sem mutatkozott hajlandónak a komolyabb korlátozó intézkedések bevezetésére, emiatt a személyforgalom előtt már február végén lezárták a határt. A hónap végéig egyéb országokba is leállt a légi forgalom, így Olaszországba és Dél-Koreába. Az iraki határt pedig az iránihoz hasonlóan lezárták.

Ezen preventív intézkedések azonban nem érték el a kívánt hatást: az első fertőzöttről szóló bejelentést követően a számok is megugrottak. Így március 15-én már 18 fertőzöttről számoltak be a hatóságok, március 18-án pedig az első COVID-19-hez kötődő halálesetről. Március 19-én az Iránból visszatérő Aytaç Yalman, a Szárazföldi Erők volt parancsnoka is életét veszítette.³Március

¹Egeresi Zoltán (egeresi.zoltan@uni-nke.hu) az NKE Eötvös József Kutatóközpont Stratégiai Védelmi Kutatóintézet tudományos segédmunkatársa.

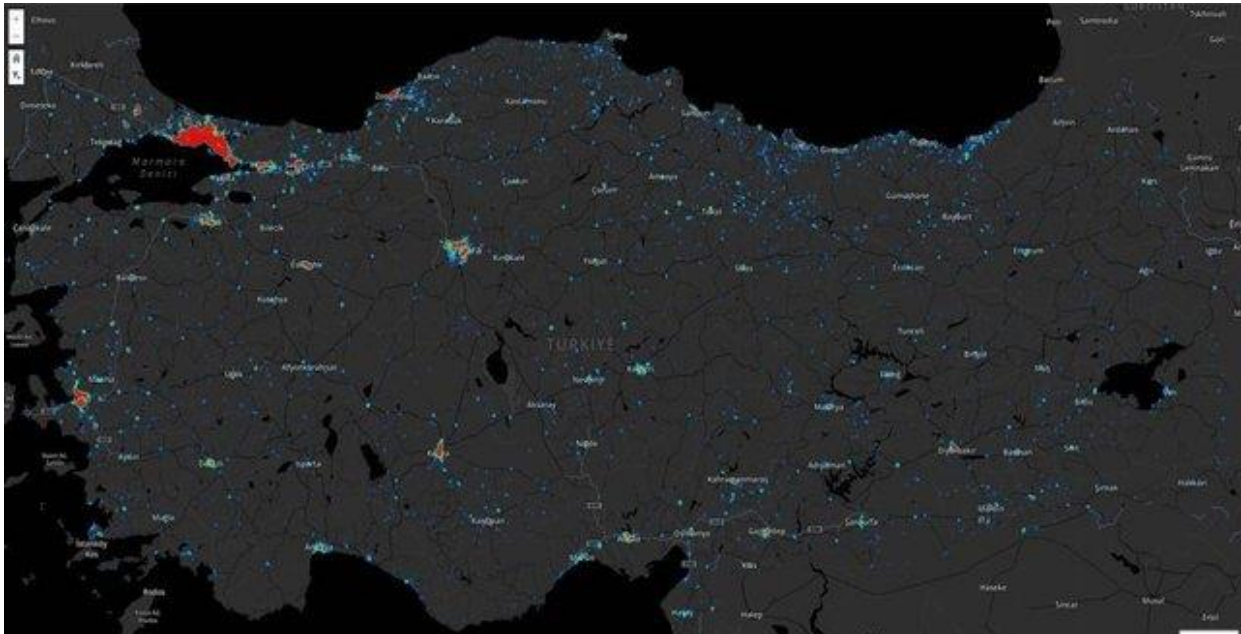
²Sağlık Bakanlığı corona virüs tablosu 13 Nisan- Covid 19 coronavirüs Türkiye son durum haritası il il vaka ve ölüm sayısı. [online] 2020. 04. 13. Forrás: hurriyet.com.tr [2020. 04. 13.]

³SağlıkBakanıDoğruladı: AytaçYalman Covid-19'dan Öldü, [online], 2020. 03. 19. Forrás: bianet.org [2020. 04. 07.]

utolsó napján adott tájékoztatás alapján már 15 531 megbetegedés történt, s 215 ember veszítette életét a járványban. Addigra már közel 100 ezer tesztet végeztek el az országban.

Azóta a számok tovább emelkedtek: április 13-án már több mint 61 ezer fertőzött volt az országban, s az elvégzett tesztek száma is nagyot ugrott: meghaladta a 410 ezret (az eleinte 2-3 ezerről április elejére kb. 20 ezerre növekedett a naponta elvégzett tesztek száma, s április harmadik hetére már több mint napi 30 ezerrel számolnak)⁴. A drasztikus növekedés – és a betegség viszonylag késői kimutatása – mögött valószínűleg az állhat, hogy a hatóságok viszonylag későn kezdték meg a nagyarányú tesztelést, s a beutazásokat szolgáló intézkedések elégtelenek voltak.

Az egészségügyi miniszter által közölt térképből (1. térkép) látható,⁵ hogy a legtöbb külföldi kapcsolattal rendelkező városok lettek a járvány gócpontjai. Ebből a szempontból kimagaslik a 16 milliós Isztambul, ahol a betegek 60 százaléka található (április 3.).⁶Ezt követik a két további nagyváros, Anakra és Izmir, illetve a Mávány-tenger régiójának városai. Mivel a migráció miatt az isztambuliak jelentős része rendelkezik rokoni kapcsolatokkal más megyékben, a járvány szétsugárzása az országba csak idő kérdése volt. A vírus terjedésének további – nemcsak a kis-ázsiai államban tapasztalt – jellegzetessége, hogy először a mobilabb, vagy nemzetközi kapcsolatokkal rendelkezők körében jelent meg.

1. térkép. A törökországi koronavírusus megbetegedések térképe (2020. 04. 08.)

Forrás: hurriyet.com.tr

A járvány gyors terjedésében továbbá az is közrejátszhatott, hogy a vallási ügyekért felelős kormányzati szerv, a Diyanet „lemaradt” a korlátozó intézkedéseket illetően, s a mekkai zarándoklaton (umrán) lévőket csak március közepére hozták haza – akkor pedig már Szaúd-Arábiában is bőven megjelent a vírus. Az ország egész területéről verbuválódó zarándoklaton résztvevőkről később olyan hírek jelentek meg, hogy sokan közülük elkapták a betegséget.⁷

⁴Coronaviruscases in Turkey top 34,000, death toll hits 725, [online], 2020. 04. 07. Forrás: dailysabah.com [2020. 04. 08.]

⁵A tájékoztatás végett az egészségügyi miniszter rendszeres sajtótájékoztatókat tart, valamint az Egészségügyi Minisztérium létrehozott a járvánnyal kapcsolatos, naponta frissülő honlapot (<https://covid19.saglik.gov.tr/>).

⁶Koronavírus: Türkiye'dekaçvaka var, illeregörevakasayısınedir?, [online], 2020. 04. 08. Forrás: bbc.com [2020. 04. 08.]

⁷Pinar TREMBLAY:Turkey'sstatereligious body underminesanti-coronavirusefforts, [online], 2020. 04. 07. Forrás: al-monitor.com [2020. 04. 07.]

A vírus hasonlóan a más országokban tapasztaltakhoz, főleg az idősök körében jár halállal: statisztikákból látható, hogy az eddig elhunytak többsége 60 év fölötti lakos volt, s a fiatalabb korosztályok kevésbé veszélyeztetettek. Ugyan a török lakosság is öregszi, azonban lényegesen jobbák a mutatói, mint az európai társaié. Törökországban az átlagéletkor 2019-ben 32,5 év volt (összehasonlításképp Olaszországban 47,3, míg Magyarországon 2018-ban 42,5 év), így a fiatalabb korfa javíthatja százalékosan az eredményeket (a 65 év feletti a lakosság 9,1 százalékát teszik ki),⁸ de a terjedés jelenlegi üteme mellett a halálos esetek számának növekedése várható.

Intézkedések a járvány ellen

Az egészségügyi miniszter már január 10-én létrehozta a Koronavírus Tudományos Bizottságot (Koronavírus Bilim Kurulu), amelybe több mint két tucat elismert egészségügyi szakembert, akademikust, egyetemi oktatót hívtak meg, s amely mind a mai napig folyamatosan javaslatokat fogalmaz meg a védekezést illetően. A török hatóságok válasza a járvány kezelésére a fokozatos szigorítás volt, s alapvetően három területre fókuszált: 1) egyrészt a nagyobb embertömeg összegyűlésére lehetőséget adó rendezvények korlátozása vagy éppen betiltása, 2) ezzel összefüggésben az utazások (közlekedés) korlátozása, 3) a járványkezelési kapacitások növelése. A WHO összességében proaktívnak és kielégítőnek minősítette a török lépéseket.⁹

Az első intézkedések keretében először az oktatási intézményeket zárták be. Még március közepén – pár nappal az első betegről szóló bejelentést követően – oktatási szünetet rendeltek el, először az egyetemek, később a közoktatás állt át a távoktatásra (online és televíziós oktatás; az oktatási minisztérium által működtetett honlap: eba.gov.tr).¹⁰ Az egyetemi felvételi vizsgák dátumát kitolták, illetve az utolsó félév tananyagából mentességet kaptak a felvételizők.

Némileg lemaradva az oktatási korlátozásoktól március 19-én a pénteki imákat is felfüggesztették, illetve rendelkeztek a sportesemények elhalasztásáról. Március 20-án ugyanígy az összes kulturális, művészeti és tudományos eseményt is április végéig elnapolták¹¹ – a jelenlegi helyzetben további halasztás várható. Március 18-án az államfő önkéntes karanténra kérte a lakosságot: aki teheti, maradjon otthon, továbbá kerülje a testi kontaktust, még akkor is, ha az ölelés vagy kézfogás a török kultúra bevett része.¹²

Ezen intézkedésekkel egyetemben megkezdődött a részleges kijárási tilalom bevezetése, így már március végén a különösen veszélyeztetett 65 év fölötti csoportnak otthoni karantént rendeltek el. Recep Tayyip Erdoğan április 3-án ezt kiterjesztette a 20 éven aluliakra (ezt később a Belügyminisztérium 18 évre csökkentette, hogy a munkaviszonnyal rendelkezők mehessenek dolgozni – rámutatván arra, hogy mennyire nem képes az állam őket financiálisan kárpótolni a kieső bevételekért).¹³ Egyúttal a 30 nagyvárost és Zonguldakot néhány kivételtől eltekintve 15 napra lezárták a személyforgalom elől (a városközi buszokat már korábban leállították). A korlátozások újabb szintjén az április 11-12-i hétvége hozta, amikor a fentebb említett 31 körzetben kijárási tilalmat rendeltek el. A tilalmat a következő hétvégekre megújítják.

Március közepétől kezdve megindult a társadalmi kampány, hogy egyre többen maradjanak otthon (#evdekal). Számos vállalat állt át homeoffice-ra és/vagy váltóműszakot vezettek be, ezzel is csökkentvén az érintkezések lehetőségét. A turisták hazatértek, illetve az utazásaikat törölték/elhalasztották. A városközpontok kiürültek, a beszámolók alapján a mindig forgalmas isztambuli központi negyedek utcáin alig fordulnak meg emberek.

⁸Türkiye'deyaşlmüfusarttı, [online], 2020. 03. 18. Forrás: hurriyet.com.tr [2020. 04. 08.]

⁹Barçın YINANÇ: WHO envoy: Turkey's approach is proactive, [online], 2020. 03. 27. Forrás: hurriyetaailynews.com [2020. 04. 07.]

¹⁰Sondakika... Milli EğitimBakamıSelçuk'tanyenikoronavirüsaçıklaması, [online], 2020. 03. 13. Forrás: cnnturk.com [2020. 04. 07.]

¹¹Turkeytosuspendallscientific and culturevents in latest coronavirusmeasure, [online], 2020. 03. 20. Forrás: almonitor.com [2020. 04. 07.]

¹²Erdoğan: Vatandaşımızmükünolduğuncaevindençikmamalı, [online], 2020. 03. 18. Forrás: dw.com [2020. 04. 07.]

¹³Kadri GURSEL: ForErdoğan'sgovernment, it'stheconomyfirst in COVID-19 crisis, [online], 2020. 04. 08. Forrás: al-monitor.com [2020. 04. 08.]

A közlekedést illetően a még februárban hozott intézkedések mellé gyorsan újakat hoztak. Fokozatosan korlátozták a külföldi légit közlekedést, március 14-én a legtöbb nyugat-európai járatot törölték, a hónap végére pedig teljesen leállt a légit közlekedés. Március 18-ára hazahozták Nyugat-Európából azt a 2807 állampolgárt, akik jelezték, hogy vissza kívánnak térni – őket átalakított kollégiumokba szállították kététes karanténra.¹⁴

A kapacitásokat illetően növelték az egészségügyi személyzet számát. Április 6-án az államfő bejelentette, hogy két új, egyenként ezer férőhelyes kórházat építenek másfél hónap alatt a leginkább érintett Isztambulban, egyiket az európai, másikat az ázsiai oldalán.¹⁵

Megosztóbb volt a kormány azon elhatározása, hogy a börtönökben lévő közel 300 ezer elítélt vagy letartóztatott egy részét szabadon engedjék.¹⁶ A kormánypárt által előterjesztett törvényjavaslat szerint mintegy 45 ezer ember büntetését engednék el, s további 45 ezer ember kerülne házi őrizetbe – ezáltal megmenekülvén a különösen nagy fertőzésveszélynek kitett börtönökből. Április 13-án este végül a török parlament az AKP és a vele szövetséges nemzeti radikális párt együttesen elfogadta a törvényjavaslatot.

A börtönök túlszűfoltak: az összesen 235 431 ember befogadására alkalmas intézményekben 286 000 ember van bezárva, ami megközelítőleg 20 százalékkal nagyobb a kapacitásuknál.¹⁷ Azokra nem vonatkozna többek között a törvénymódosítás, akik terrorizmusért vagy terrorista propaganda terjesztéséért vannak börtönben. Ez utóbbi csoport mintegy 50 ezer embert teszi ki, így köztük vannak a Kurdisztáni Munkaspárt (Partiya Karkeren-Kurdistan – PKK) és Gülen-mozgalom (vagyis Fethullah Terrorista Szervezet – FETÖ) elítélt tagjai, köztük számos újságíró, egyetemi oktató és politikus is, így a parlamentben 61 hellyel rendelkező baloldali, kurd párt, a Népek Demokratikus Pártjának (Halkların Demokratik Partisi – HDP) két volt vezetője, Selahattin Demirtaş és Figen Yükkeddağ is. Sokak kritizálták, hogy a politikai alapon bebörtönözöttek kimaradnak a törvényváltozásokból.

Gazdasági intézkedések – romló kilátások

Mint más ország vezetésének, úgy a töröknek is szembe kellett néznie a járvány és a járványkezelés okozta gazdasági és politikai következményekkel, s ennek megfelelően alakítania a stratégiáját. Törökországot nem a legjobb pillanatban érte a járvány: a gazdaság az utóbbi években folyamatosan gyengélkedik, a líra 2013 közepe óta elveszítette értékének kétharmadát (ebből a szempontból 2018 nyara különösen fájdalmasnak bizonyult, amikor amerikai szankciók belengetése és Donald Trump néhány tweetje után rekordszinten gyengült), a munkanélküliség tartósan 10 százalék fölött maradt, s a gazdaság 2019 elején recesszióba is süllyedt.¹⁸ A növekedési kilátások nem voltak túl biztatóak, még akkor sem, ha a kormány öt százalékos növekedést várt 2020-ra.¹⁹

A török fundamentumok is vegyes képet mutattak. Noha az államadósság viszonylag alacsony, 2019 végén a GDP mintegy 32,1 százalékát tette ki, a versenyszféra eladósodottsága lényegesen magasabb, ráadásul a hitelek jelentős része dollár vagy euró alapú, ami érzékenyvé teszi a líra értékének változására. A valuta ebben az évben folyamatosan gyengült a dollárhoz (14 százalék) és euróhoz (13 százalék) képest, s mindkettőnél megközelítette a 2018. augusztusi negatív csúcsot. A gyengülésben valószínűleg közrejátszott az ország külpolitikája és geopolitikai helyzete: a líbiai beavatkozás mellett a februári-márciusi szíriai offenzíva, valamint a menekültválság sem hatott pozitívan az ország gazdasági megítélésére, az első kettő költségvetési kiadásairól nem is beszélve.

¹⁴2,807 Citizens Evacuated from Europe, Quarantined in İstanbul, Kocaeli, [online], 2020. 03. 18. Forrás: bianet.org [2020. 04. 07.]

¹⁵Turkey distributes masks for free and to build two more hospitals, [online], 2020. 04. 06. Forrás: hurriyetdailynews.com [2020. 04. 07.]

¹⁶Turkey set to release some 45,000 inmates in coronavirus response, [online], 2020. 03. 31. Forrás: reuters.com [2020. 04. 07.]

¹⁷Turkey: COVID-19 Puts Sick Prisoners at Grave Risk, [online], 2020. 04. 03. Forrás: hrw.org [2020. 04. 08.]

¹⁸Noha 2019 utolsó negyedének adatai alapján az egész évre vonatkozóan egy alacsony, 0,9 százalékos bővülést hivatalosan el tudott érni.

¹⁹Türkiye ekonomisi 2020 yılı büyüme tahmini yüzde 5, [online], 2019. 11. 04. Forrás: hurriyet.com.tr [2020. 04. 07.]

A gazdaság talpra állását ugyanakkor több külső körülmény is segítette. Az amerikai jegybank kamatemeléseinek leállítására, ha nem is a korábbi szinten, de visszahozta azt a relatív pénzbőséget, ami pozitívan hatott a fejlődő országok gazdaságára. Továbbá Törökország profitált a kialakult olajárháborúból is.

A világválság viszont az egész világgazdaságot megrengeti, s ez alól Törökország sem vonhatja ki magát. A Nemzeti Bank – melynek függetlensége korábban is komoly kritikákat váltott ki – március 17-én 100 ponttal 10,75 százalékról 9,75 százalékra csökkentette az irányadó kamatot, valamint a gazdaságpolitikát segítő növelte eddigi mennyiségi lazítási programjait,²⁰ hogy ezzel is javítsa a hitelintézetek mozgásterét – erre a köz-eljövőben nagy szükség lesz.

Noha a törökországi felbukkanását megelőzően – s a retorika szintjén még azután is – inkább lehetőségként tekintett a járványra a vezetés, bízván abban, hogy a kínai események és visszaesés után több nagyvállalat inkább diverzifikálja a termelését, s ebből akár új gyárak és kapacitások áthelyezésének formájában középtávon akár Törökország is pozitívan részesülhet. A kormányzat gazdasági intézkedései az első megbetegedést követő héten már megszülettek, s Erdoğan március 18-án egy átfogó, 100 milliárd líra (megközelítőleg 5000 milliárd forint) értékű gazdaságélénkítő csomagot (ún. „Gazdasági Stabilitás Pajzsa”) jelentett be. Ennek értelmében összesen 11 szektor – így többek között a logisztika és közlekedés, autóipar, szállásadás, rendezvényszervezés, mozi és színház stb. – hat hónapra mentesül az áfa és egyéb adók fizetése alól, a járvány miatt pénzügyi nehézségekbe ütköző vállalatok hiteltörlesztését három hónapra felfüggesztették, ígéretet tettek az exportőrök támogatására, megemelték a Hitelgarancia Alapot 25 milliárd líráról 50 milliárdra. A válságra adott válasz keretében jelezték, hogy a táv- és rugalmas munkát támogatják, illetve könnyítést ígért a munkáltatók által igényelhető munkavállalói bértámogatást illetően. A turizmust és légiközlekedést támogatandó az idegenforgalmi adót hat hónapra eltörölték, illetve 18 százalékról egy százalékra csökkentették a légiutazások áfáját. Ezzel együtt külön támogatást ígért a kormány az állami légitársaságnak (THY).

A bejelentés szociális intézkedéseket is tartalmazott. Egyebek mellett az idősek számára maszkot és segítséget irányzott elő, a nyugdíjminimum 1500 lírára (mintegy 75 ezer forintra) emelésére tett ígéretet, illetve az idősek ünnepi támogatásának kifizetését előre hozták áprilisra. A legkiszolgáltatottabb helyzetben lévő családoknak 2 milliárd líra értékű pénzügyi támogatást különítenek el.²¹

Ezt a csomagot többször kiegészítették. A március 25-én nyilvánosságra hozott program, amely hat területet célzott (munka és társadalom, egészségügy, ipar, kereskedelem, pénzügy és bankszektor) részben a korábbira épült, néhány új intézkedéssel kibővítve, így például kétmillió alacsony jövedelmű család 1000 líra (mintegy 75 ezer forint) támogatást kap, illetve a minimálbérért dolgozók egyszeri hétmilliárd líras (350 milliárd forint) csomagból részesülnek.²² Az egészségügyben dolgozók számára továbbá három hónapig béremelést ígért az új csomag, illetve a szektorban dolgozók számát 32 ezerrel növelné, a gazdaságot illetően a kis- és középvállalkozásoknak tehercsökkentést, az exportőröknek támogatást ígért, illetve bizonyos termékekre (maszkok, etil-alkohol stb.) vonatkozó vámokat eltörölését, továbbá kedvezményes hiteleket harangozott be, s arról is rendelkezett, hogy a hitelkártya-fizetéseket júniusig elhalasszák.²³

A hátrányos helyzetűek megsegítésére a vezetés adománygyűjtési programot indított (Mi elegendő vagyunk egymásnak Törökországom – Biz Bize YeterizTürkiyemszlogennel)²⁴: a megadott számlákra érkező adományokat különböző alapítványokon keresztül juttatnák el a rászorulóknak, akik a járvány ellen hozott intézkedések miatt károkat szenvedtek. A kampány kezdeti felütését megadván az államfő első hét havi fizetését ajánlotta

²⁰Turkishcentral bank tackles coronavirus fallout with record bond-buying spree, [online], 2020. 04. 04. Forrás: reuters.com [2020. 04. 07.]

²¹Mümin ALTAŞ: Hükümet 100 milyar liralık 'Ekonomik Stikrar Kalkani' paketini açıkladı, [online], 2020. 03. 18. Forrás: aa.com.tr [2020. 04. 07.]

²²Törökországban átlépte a tízezret a koronavírussal fertőzöttek száma- Erdogan felajánlotta héthavi fizetését a rászorulóknak, [online], 2020. 03. 30. Forrás: portfolio.hu [2020. 04. 07.]

²³Cumhurbaşkanı Erdoğan'dan koronavirüslemücadelemesajı, [online], 2020. 03. 25. Forrás: cnnturk.com [2020. 04. 07.]

²⁴Cumhurbaşkanı Erdoğan, "Biz Bize YeterizTürkiyem" diyerek başlatılan 'Milli Dayanışma Kampanyası'nı tanıttı, [online], 2020. 04. 01. Forrás: iletisim.gov.tr [2020. 04. 07.]

fel (átszámolva mintegy 28 millió forintot), s azt is közölte, hogy a miniszterek és a kormányzat tagjai már addig nagyjából 260 millió forintnak megfelelő összeget ajánlottak fel, s felszólította az ellenzéki pártokat, polgármestereket, üzletembereket, hogy ők is járuljanak hozzá.

Az eddigi intézkedéseket érő kritikák alapvetően kettősek: egyrészt azok nagyságát és átfogó jellegének hiányát (különösen szociális alapon) nehezményezik, másrészt pedig a járvány megakadályozására tett drasztikus kijárási korlátozások vagy tilalom elrendelését hiányolják, különösen a 16 milliós Isztambulban, amely eddig a leginkább érintett. A kritikusok szerint az eddig bejelentett támogatás alapvetően a nagyvállalatok érdekeit szolgálja, s a pozitív társadalmi vetületei mellett (idősek és flexibilis munkavégzés támogatása) szükség lett volna szélesebb tömegeket segítő rendelkezésekre is (hitelfizetés, számlák fizetése stb.).²⁵ A kormány által felvázolt csomagokban kisebb részt jelentenek a közvetlen pénzügyi támogatások, s inkább az adó- és hitelkedvezmények dominálnak, amelyek valószínűleg nem lesznek elegendők a lakosság vásárlóerejének a fenntartásában – a munkájukat és jövedelmüket elveszítő fogyasztása vissza fog esni, ezáltal ördögi kör kreálva még rosszabb helyzetbe hozván a vállalatokat.²⁶

Szintén problémás a csomag mérete, hiszen a mintegy 740 milliárd dolláros török GDP-nek csak alig több, mint akét százalékát teszi ki, így vélhetően újabb gazdaságélénkítő és stabilizáló intézkedésekre lesz szükség, főleg bértámogatások, illetve a munkahelyek megmentése terén. A március 17-én nyilvánosságra hozott csomag kiegészítései, illetve a legújabb rendelkezések azt mutatják, hogy ebbe az irányba mozdult el a gazdasági válságkezelés. A munkáltatók által a dolgozóik számára kérhető rövid távú bértámogatásra jelentős a kereslet, április elején már 19 ezer vállalat kérelmezte összesen 420 ezer alkalmazott számára.²⁷ Ezzel együtt az is egyre jobban körvonalazódik, hogy nem egy rövid válságra kell készülni, hanem egy elhúzódóra (tehát nagy valószínűséggel nem fog tudni megisméltódni az a gazdasági bravúr, amit 2009-2010-ben Törökország produkált, azaz a visszaesés után gyors fellendülést).

Vélhetően túl gyenge lábakon áll a török gazdaság, így Erdoğan nem engedheti meg, hogy egész szektorok álljanak le. Főleg a boszporusz-parti metropoliszban, amely egyedül a török GDP mintegy 31 százalékát állítja elő, noha a lakosság mindössze 20 százalékát adja.²⁸ Kétségkívül komoly kiesést jelentene a török kormánynak egy komolyabb korlátozás bevezetése. Az eladósodottság szerkezete miatt pedig nem jelent olyan nagy mozgásteret a viszonylag alacsony államadósság. Ráadásul a korábbi, IMF-ellenes retorika alapján valószínű, hogy a kormány még hosszú ideig mindent megtesz azért, hogy ne kelljen a szervezethez fordulnia, s amennyire lehetséges, a piacról finanszírozza az országot.

Egyelőre nem lehet megítélni a válság okozta gazdasági hatásokat. A török ellenzék már 2 millió munkanélkülről és 400 ezer tönkrement vállalkozásról beszél²⁹ – bár ezek a számok egyelőre túlzóak. Egyes szektorok, így például a török GDP 12 százalékát adó turizmus óriási visszaesés elé néz, különösen annak a fényében, hogy 2019-ben rekordot döntve több mint 52 millió turista látogatott az országba, ezáltal a 6. legkedveltebb úticél volt a világon.³⁰ Ennek töredéke várható 2020-ban.

A török GDP csökkenése ebben az évben biztosra vehető, elemzők szerint akár 5 százalékot is eshet,³¹ amit még tovább mélyíthet egy esetlegesen kialakuló árfolyamválság, amennyiben a piacokat a török vezetés és jegybank nem képes meggyőzni, hogy uralja a helyzetet. Így akár egy nagyobb, 6-8 százalékos esés sem kizárható. Mindenesetre a török Központi Bank eddigi kamatcsökkentési politikája is nyomás alá kerül.

²⁵'More Comprehensive Economic Measures Should Have Been Introduced', [online], 2020. 03. 19. Forrás: bianet.org [2020. 04. 07.]

²⁶Mustafa SONMEZ: *Turksdemand 'helicopter money' as coronavirus crisis worsens*, [online], 2020. 03. 30. Forrás:al-monitor.com [2020. 04. 08.]

²⁷'Shorttime' applications reach 420,000: Ministry, [online], 2020. 04. 05. Forrás: hurriyetdailynews.com [2020. 04. 07.]

²⁸Istanbulaccountsfor 31 pct of Turkey's GDP, [online], 2019. 12. 20. Forrás: hurriyetdailynews.com [2020. 04. 07.]

²⁹Coronavirus has cost 2 million jobs in Turkey, opposition says, [online], 2020. 04. 03. Forrás: reuters.com [2020. 04. 08.]

³⁰MehmetÇINAR: *Türkiye turizmde dünya 6'ncısı oldu*, [online], 2020. 02. 11. Forrás: hurriyet.com.tr [2020. 04. 07.]

³¹HSBC ve Goldman Türkiye için büyüme tahminlerini açıkladı, [online], 2020. 04. 07. Forrás: sozcu.com.tr [2020. 04. 07.]

További nehézséget jelent, hogy a török gazdaság erősen függ az uniós piacoktól (a kereskedelem közel fele az uniós országokkal bonyolódik), így a válság nagyságát és a felépülést jelentősen befolyásolja majd az uniós gazdaságok teljesítménye. Ezek alapján a török kilátások elég borúsak mondhatók.

Belpolitikai hatások

A járvány kirobbanása óta a kialakult kommunikációs háborúban egyelőre a kormányzat – s azon belül is Erdoğan – jól teljesített. A Metropoll közvélemény-kutatása szerint az államfő népszerűsége a februári 41,1 százalékról 55,8 százalékra ugrott. Ezzel együtt a vezetését támogatók aránya is jelentős mértékben nőtt az ellenzéki pártok körében is. Márciusban öt mérték a legnépszerűbb politikusként, azonban rögtön utána következett Ekrem İmamoğlu az isztambuli és Mansur Yavaş, az ankarai főpolgármester.³²

Az ellenzék, különösen a legnagyobb pártjuk, a Köztársasági Néppárt (Cumhuriyet Halk Partisi – CHP) a kormányt elégtelen intézkedésekkel vádolja. Különösen a 2019 nyarán megválasztott isztambuli főpolgármester, Ekrem İmamoğlu kritizálta a kormányt, hogy nem rendelt el komolyabb kijárási korlátozást, hiszen az amúgy is gócpontnak számító Isztambul így különösen veszélyes helyzetbe kerül.

Az adománygyűjtéshez kapcsolódóan is kialakult vita a kormány és több ellenzéki önkormányzat között, miután azok önállóan is adománygyűjtésbe kezdtek. Nekik Erdoğan kemény hangon jelezte, hogy ne kezdjenek önálló akcióba³³ – a kormány a védekezés és a válságkezelés letéteményese.

A török hatóságok erélyesen léptek fel a rémhírterjesztőkkel szemben is. Beszédes, hogy mintegy 750 személy ellen indult eljárás a járvány kapcsán. Ebből 568 ember ellen manipulatív hírek terjesztéséért (köztük számos orvossal és újságíróval, akik kritizálták a kormány intézkedéseit), nyolc ellen idősek elleni agresszív viselkedése miatt, 85 ember ellen azért, mert nem tartották be a karantént, s 89 ember ellen a készletek túlzott felhalmozása és üzérkedés miatt.³⁴

A járvány kitörése utáni első hónapot tehát a kormány alapvetően jól vészelte át, a lakosság többsége szemében (egyelőre) hasznos és vállalható intézkedések születtek. Az otthonmaradási kampány is működik – noha még így is sok az utcán megforduló emberek száma, s a növekvő számok azt mutatják, hogy Törökországban a közeljövőben erőteljesen romlani fog a helyzet.

Mi történt a menekültválsággal?

A február legvégén elindított újabb menekültválság³⁵ a koronavírus előretöréssel mind Európában, mind Törökországban lekerült a napirendről. Mivel – a járványkezelésben egyébként eddig meglepően jól teljesítő – Görögország képes volt megakadályozni a nagyobb tömegek határátlépését, így nem sikerült a kívánt mértékben nyomást gyakorolni az Európai Unióra, egyelőre nem látható, mit sikerült elérnie a török vezetésnek – a 2016-os megegyezésben foglaltak elérését, így például a vízumliberalizációt vagy a vámunió megreformálását biztosan nem. Március végén az edirnei határnál letáborozókat buszokkal elszállították, a sátorábrókat megszüntették a hatóságok. A határ mellől a legtöbbeket az ún. „visszaküldési központokba” szállították.³⁶ Az eddigi adatok alapján a február-márciusban a határt átlépni kívánók többsége afgán volt, s a szíriaiak mellett nagy számban

³² Erdoğan's approval rating bolstered by corona virus pandemic – Metropoll, [online], 2020. 04. 07. Forrás: ahvalnews.com [2020. 04. 07.]

³³ Erdoğan slams CHP mayors for 'unauthorized' aid campaign, [online], 2020. 04. 01. Forrás: hurriyetdailynews.com [2020. 04. 07.]

³⁴ Probe launched into 750 people for 'violating' virus measures: Minister, [online], 2020. 04. 06. Forrás: hurriyetdailynews.com [2020. 04. 07.]

³⁵ Erről lásd részletesen: EGERESI Zoltán: [Idlibtől Edirnég: kettős válság a török határoknál](#), [online], 2020. 03. 05. Forrás: svkk.uni-nke.hu [2020. 04. 07.] és EGERESI Zoltán, KACZIBA Péter: [Menekültválság a görög-török határon. Előzmények, fejlemények, kilátások](#), [online], 2020. 03. 25. Forrás: KKI-elemzések [2020. 04. 07.]

³⁶ Eylem NAZLIER: [Mülteciler geri gönderme merkezlerine gönderildi: Mültecilerin sağlığı tehdehtir](#), [online], 2020. 03. 30. Forrás: evrensel.net [2020. 03. 07.]

próbálkoztak irániak, közép-ázsiaiak és afrikaiak is. Tehát a márciusi krízis jellemzően nem a (már évek óta) Törökországban élő, ideiglenes védelmi státuszt élvező szíriaiak, hanem a többi, ilyen kedvezményezett státuszt nem élvező csoportból kikerülőkhöz kötődött.

Mivel Törökország csak földrajzi megkötéssel írta alá a menekültekről szóló genfi konvenciót, nevezetesen, hogy csak Európából érkezők esetében ad menekült státuszt, így a szíriai – és egyéb ázsiai vagy afrikai – menekültek nem várhatták vagy várhatják, hogy megszerzik a menekültstátuszt, ami az állampolgárság megszerzésével járna. A szíriai válság előtt a török hatóságok regisztrálták a jellemzően Afganisztánból menekültstátuszért érkezőket, s különösebb támogatás nélkül várták, hogy azokat más országok átvegyék. Amíg a 2000-es évek folyamán éves szinten pár ezer emberről volt szó, addig a nyugat-európai államok és az USA ezt javarészt megtette, így a Törökországba érkezők relatíve nagy eséllyel várhatták, hogy előbb vagy utóbb, azaz egy-két éven belül már másik országban lesznek. Ez a 2010-es évek közepétől megváltozott, azaz csökkent az átvételek száma, viszont a státuszuk ugyanaz maradt. Így napjainkra kialakult egy több százszázas afgán, iráni, észak-afrikai, közép-ázsiai tömeg, akik Törökországban élnek, jellemzően a szürke- és feketegazdaságban helyezkedtek el, s kevés segítségre számíthatnak a hatóságoktól.

Ezzel szemben a 2011 óta háború dúlta Szíriából érkezőket a török állam először táborok felállításával fogadta (ugyan eleinte pusztán "vendégnek" nevezte) őket, azonban a nagy tömegek hatására "ideiglenes védelmi státuszban" részesítette őket, ami megtiltotta a visszatoloncolásukat Szíriába, s megadta az oktatáshoz való és az ingyenes egészségügyi ellátást garantáló jogokat. Mint ismeretes, a szíriaiak száma az Iszlám Állam előretörésével növekedett, 2014 végére a regisztráltak száma már átlépte a 2 milliót, 2015 végére pedig megközelítette a 3 milliót, mindez már a menekültválság árnyékában, amikor Törökországból (vagy azon keresztül) kb. nyolcszáz ezer szíriai érkezett Görögországba további pár száz ezer afgán, iraki, pakisztáni stb. társaságában.

Az Európai Unióval 2016 márciusában elfogadott nyilatkozat egy olyan mechanizmust hozott létre, ami lényegesen csökkentette az illegális határátlépések számát, s a 3+3 milliárd euró uniós támogatás pedig hasznos segítség volt az országban lévő szíriaiak integrációjának támogatásában, tehát migrációs potenciáljuk csökkentésében.

Az uniós tárgyalások keretében Törökország vállalta, hogy segíti a szíriaiak integrációját – noha mind a mai napig a hivatalos szervek a harmonikus együttélésről és nem integrációról beszélnek –, aminek köszönhetően néhány intézkedést elfogadtak. Ennek legfontosabb pontja a munkavállalási jog megadása volt, azonban ez is megkötésekkel történt, így például a török cégek nem alkalmazhattak 10 százaléknál több szíriaiakat. A gyakorlatban nem történt jelentős változás, hiszen hivatalosan 2019 márciusáig 31 185 munkavállalási engedély³⁷ adtak ki a több mint 3,5 milliós közösségnek, melyből közel kétfélmillió ember munkaképes korú (18–65 éves).

Noha egyelőre nem lehet pontosan látni a gazdasági helyzet alakulását, a szíriaiakat mindenképp negatívan fogja érinteni. Ezek részben politikai, részben gazdasági gyökerű problémák formájában fognak jelentkezni. Ami a politikai kérdést illeti, az eddig is jelenlévő, szíriai-ellenes ellenzéki retorika erősödni fog. Már megjelentek olyan kijelentések, hogy a kormánynak a bajbajutottakon kellene segítenie a szíriaiak helyett. A gazdasági válság elsősorban a szíriaiaknak a törökországi munkaerőpiacon elfoglalt helyzetéből fakad. Ugyan nincs pontos kimutatás róla, de többségük a fekete- és szürkegazdaságban talált munkát.

Az eddigi intézkedések (a görög határról való elszállításukon túl) alapvetően abban öltöttek testet, hogy az Egészségügyi Minisztérium a Bevándorlási Hivatallal és egyéb NGO-kkal közösen idegen nyelvű tájékoztatóanyagokat készített számukra, „visszaküldési központokba” és ideiglenes táborokba maszkokat, tisztítószereket küldtek, illetve szigorították a külvilággal való kapcsolatot, az újonnan érkező külföldieknek pedig 14 napos karantént írtak elő (március végéig még nem volt beszámoló koronavírusos megbetegedésről).³⁸ Ugyanakkor

³⁷Türkiyedeki Suriyeli Sayısı Mart 2020, [online], 2020. 03. 26. Forrás: multecider.org.tr [2020. 04. 07.]

³⁸Muhammed BOZTEPE: Geri gönderme ve geçici barınma merkezlerinde korona virüs tedbirleri artırıldı, [online], 2020. 03. 31. Forrás: aa.com.tr [2020. 04. 07.]

arról is érkeztek hírek, hogy kórházak megtagadták a nem regisztrált menekültek kezelését, még akkor is, ha koronavírusosak voltak (feltehetően ők nem a szírek közül kerültek ki).³⁹

Konklúzió

Törökországot a világ többi részéhez hasonlóan az új típusú koronavírus (COVID-19) járvány eddig sosem látott kihívások elé állította, noha a török hatóságok már január elejétől elkezdték a felkészülést és a járványkezelési stratégia kidolgozását. Ennek ellenére februártól foganatosított korlátozó intézkedések nem bizonyultak elégségesnek, s március közepén hivatalosan is megjelent a vírus az országban. A védekezésre már csak azért is korlátozottabb lehetőségeik adódtak, mivel Nyugat-Európában több milliós török diaszpóra él, aktív családi kapcsolatokkal Törökországban, így a megkéső európai hatósági intézkedések fokozták annak az esélyét, hogy a vírus megjelenjen az országban. A világ egyik legnagyobb repterével rendelkező, 16 milliós Isztambul pedig különösen ki volt téve a fertőzésnek.

Az elmúlt egy hónapban az országban drasztikusan növekedtek a megbetegedések, Törökország immár a világ kilencedik legnagyobb betegállománnyal rendelkező államává vált. A romló számok hatására a kormány is egyre több korlátozó intézkedést vezetett be, igyekeznek lassítani a vírus terjedését, a török társadalom is igyekszik otthon maradni, azonban a betegek számának növekedése folytatódik. Ez a kormányt a közeljövőben drasztikusabb szabályok bevezetésére készítheti, amelyeket viszont gazdasági okokból úgy tűnik, igyekszik elodáztatni.

A korábbi válságból épp csak kilábaló országot nagyon rosszul érinti a járvány. A gyenge fundamentumokkal rendelkező ország eddigi gazdaságélénkítő intézkedései hasonlóak az európaiakhoz, noha a béreket kiegészítő és a munkahelyek megtartására vonatkozó programok messze nem jelentenek akkora támogatást, mint Nyugaton. Az eddigi segélycsomagok is csak a GDP 2-3 százalékát teszik ki, viszont ennek folyamatos emelkedését láthatjuk, s a kormány ezt folytatni fogja. Ugyan az első csomag még rövid távban, néhány hónapban gondolkodott, azonban Ankarának fel kell készülnie egy elhúzódó válságra.

Így Törökország viszonylag gyorsan lépett át a menekültválságból egy újabb, ezúttal sokkal átfogóbbra. A kormány egyelőre megőrizte, sőt fokozta népszerűségét, azonban kétséges, meddig fogja tudni ezt tartani. Mindenesetre a török politikai berendezkedésben egyelőre nem kell attól tartania, hogy az ellenzék túlságosan megerősödne.

A görög határnál összegyűlt menekülteket elszállították, így jelentősen visszaesett a határra nehezedő nyomás. A menekültkérdés rendezését egyelőre mind Európában, mind Törökországban elnapolták – s a görög fellépés sikeressége miatt ebből Ankara került ki gyengébb pozícióval. A menekülteket is érinti a járvány. A szíriaiak helyzete jobb, mivel nekik bizonyos szolgáltatásokat ingyen fizet az egészségügy, viszont az országban tartózkodó afgánok, pakisztániak stb. helyzete sokkal rosszabb. A gazdasági visszaesés pedig a későbbiekben jobban ki fogja élezni a törökök és a menekültek, jellemzően szíriaiak közötti viszonyt.

³⁹[Kayıtsız mültceciler, koronavirüs belirtisi taşımalarına rağmen hastaneye alınmadı](#), [online], 2020. 04. 04. Forrás: evrensel.net [2020. 04. 07.]

Stratégiai Védelmi Kutatóintézet

ELEMZÉSEK 2020/13

2020. április 14.

Az „SVKK Elemzések” 2003 óta a kutatóintézet munkatársainak tematikus szakpolitikai elemzéseit megjelentető időszakos kiadvány, melyben a szerzők független kutatói álláspontjukat közlik.

Az NKE Eötvös József Kutatóközpontjának Stratégiai Védelmi Kutatóintézete független szakpolitikai kutatóintézet, a kiadványaiban megjelenő elemzések, álláspontok, vélemények nem feltétlenül tükrözik a szerkesztőség vagy a kiadó véleményét. Az elemzésben foglalt információk, adatok, megállapítások tájékoztatás céljából készültek.

Kiadó: Nemzeti Közszolgálati Egyetem

Szerkesztés és tördelés:
Árva János, Csiki Tamás, Tóth Péter

A kiadó elérhetősége:

1581 Budapest, Pf. 15.

Tel: 00 36 1 432-90-92

E-mail: svkk@uni-nke.hu

2019– : NKE Stratégiai Védelmi Kutatóintézet Elemzések (ISSN 2063-4862)

2012– : NKE Stratégiai Védelmi Kutatóközpont Elemzések (ISSN 2063-4862)

2011–2012: ZMNE Stratégiai Védelmi Kutatóközpont Elemzések (ISSN 2063-4854)

2007–2011: ZMNE Stratégiai Védelmi Kutatóintézet Elemzések (ISSN 2063-4854)

2003–2007: ZMNE Stratégiai Védelmi Kutatóközpont Elemzések (ISSN 2063-4854)

© Egeresi Zoltán 2020

© NKE Eötvös József Kutatóközpont Stratégiai Védelmi Kutatóintézet, 2020